

HET LANDGOED HET LUNEVEN ONDER BOXMEER.

Inleiding.

Aan de zuidoost-rand van de oude cultuurgronden van Boxmeer lagen voorheen de landgoederen het Luneven en het Leuker. Beiden waren omringd door brede grachten en geboomte. De woongedeelten, die aanvankelijk vanaf de 14e of 15e eeuw nog bescheiden waren, hadden een versterkt karakter met een verdieping er op en zeer dikke muren. Schuren en stallen van een nabij gelegen boerderij omgaven het geheel. Beide goederen waren dienstvrij en vielen niet onder de verplichting tot het verrichten van hand- en spandiensten ten behoeve van de kasteelheer of vrouwe van Boxmeer. In de begintijd werden zij bewoond door telgen van zijtakken van de plaatselijke heren of soms ook door hun voornaamste ambtenaren. Meestal echter woonden op de hoeve de pachters, terwijl de eigenaars bij tijd en wijle, zoals in de zomer of voor de jacht, op het eigenlijke Huis verbleven.

We gaan de geschiedenis van deze beide Huizen eens na aan de hand van enkele schaars bewaarde bronnen en vooral door toedoen van artikelen en geschriften, die in de loop van de tijd in de plaatselijke pers verschenen of haast niet meer te achterhalen boekwerkjes. Deze aantekeningen van A.F. van Beurden, H. de Rijk en broeder Thiery steunen voor een groot deel op de thans zoek zijnde Kroniek van Boxmeer en verdwenen stukken uit het archief van de familie Van Sasse van Ysselt. Zij kunnen vooral voor de laatste twee schrijvers in hoofdzaak als betrouwbaar gelden. ¹⁾

We beperken ons in dit artikel tot het landgoed en de boerderij het Luneven en danken hierbij mevrouw Jo en de heer Jan van den Hork voor hun verstrekte gegevens uit de tijd vóór 1933, toen er nog belangrijke delen van het Huis het Luneven aanwezig waren.

Een ring van versterkte Huizen.

In de late middeleeuwen ontstonden in het zuidelijk deel van het Land van Cuijk en de vrije heerlijkheid Boxmeer vrij veel kasteelachtige hoeven, die het midden hielden tussen een echt kasteel en een eenvoudige hoeve. Enkele hiervan ontwikkelden zich tot echte kastelen, zoals Macken en de Hattert onder Vierlingsbeek en de Voort onder Groeningen. De meesten werden versterkte Huizen, zoals het Luneven en het Leuker. We noemen verder de 's-Hertogentoren onder Groeningen, Bekestein bij Oploo, de Berkenbos te Ledeacker, de oude Oerdonck te Vortum, de Hatendonck onder Sambeek, huize Ingeloe onder Beugen, de Kleppenburg te Oeffelt en het Hoge Huis en de Hantert te St. Agatha. Zij waren van eenvoudige aard, stevig gebouwd, meestal met een verdieping en omringd door grachten en geboomte. Het waren halfadellijke goederen. In later tijd werden het vaak aanzienlijke boerenhoeven met speciale rechten. Deze situatie treffen we ook aan in grote delen van het Maasdal in Limburg. Verheijen van Estvelt veronderstelt op het einde van de 18e eeuw dat al deze Huizen als een gordel van versterkingen waren aangelegd om aanvallen van benden en groepen onguere elementen af te weren. Hij verwijst hierbij naar oude verloren gegane bronnen. De onveiligheid op het platteland was vroeger groot. Men trachtte zich hiertegen zoveel mogelijk te beschermen.

De oudste vermeldingen met hun eigenaars.

Voor zover wij weten komt het landgoed het Luneven voor het eerst voor in het jaar 1366. Eigenaar is dan Peter van Culemborg, heer van Boxmeer. Het kan zijn dat hij de stichter van het versterkte Huis is.

Het Huis blijft voorlopig in het bezit van het geslacht van Culemborg en verbonden aan het Boxmeerse kasteel. De eigenaren noemen zich soms heer van het Luneven.

Even na 1387 gaat het goed over op heer Hubert van Culemborg. In 1446 is het nog in hun handen, wanneer we vernemen dat Johan van Culemborg het bezit van het Luneven uitbreidt door gronden tot bouw- en weiland te ontginnen. En enige tientallen jaren later, in 1472 is Margriet van Meer, verwant aan het aloude geslacht Boc van Mere, de eigenaresse van het Luneven.

Het Heilig Bloedsgilde en het Luneven in 1541.

Op St. Jansdag, 24 juni, van het jaar 1540 brandt het zuidelijk gedeelte van het Huis af, waarna Hendrick van Meer en diens vrouw Margaretha van Neerhoven tot herstel overgaan. Toen moet er ook een huiskapelletje ingericht zijn. Een akte van 29 november 1541, die in afschrift bewaard is in het schepenprotocol ²⁾ vertelt ons dat het Huis dan bestaat uit een "caemer" of grote zaal/woonkamer met daarbij gelegen getimmerte, bestaande uit schuren en stallen. Het moet toen een fors vierkant huis zijn geweest, oprijzend uit de grachten.

In deze akte, gedateerd "dusent V hondert ende XLI op synte Andrys avont", schenken Henrijck van Meer en zijn vrouw juffer Margriet van Nerhaven aan Derck Frerijcks en Gerijt van Aldrom "als gijlmijsters van den broederschap des Heylighen Blode tot Boxmer" een jaarlijkse rente van vijf malder rogge, Meerse maat, afkomstig van Margriet van Meer, uit hun goed "den Luenwen mijtten getijmmer ende den cam(er) daer bij gelegen". De gildemeesters moesten deze rogge of de waarde in geld daarvan uitdelen aan de armen. Deze toen al ruim een eeuw bestaande broederschap verwierf in die tijd heren der goederen en renten, hetwelk verband hield met de toename van de verering van de relikwie van het Heilig Bloed. De hoeve naast het Luneven wordt in 1546 bewoond door de pachter of meier Franschoeys den Mol. Hij is een voornaam man, die groot vertrouwen geniet van Frans van den Borch, rentmeester van het kasteel.

Deze geeft hem de aanzienlijke som van 300 gulden, om daarmee de twee jonge heren van den Berghe te kleden en te voeden. Het "Luieven", zoals de akte vermeldt, had dus zowel door eigenaar als pachter nog immer een nauwe band met het kasteel. ³⁾

Onrustige tijden voor het Luneven.

In de beginperiode van de tachtigjarige oorlog is het met de rust in Boxmeer gedaan. Heer Willem van den Bergh neigde als verwant van prins Willem van Oranje naar het protestantisme en vond in zijn broer Frederik een geducht tegenspeler. De Spaanse troepen van de hertog van Alva houden in 1572 nogal huis in het "geuzendorp" en laten bij hun belegering van het kasteel hiervan slechts een ruïne achter. ⁴⁾ Ook het Huis het Luneven blijft niet gespaard. Omtrent 1576 laat Hendrick van Meer, die dan nog steeds eigenaar is, het Huis herstellen. Het Luneven blijft nog enige tijd in het bezit van de familie Van Meer, die het in zijn geheel verpacht.

In 1583 heeft het Luneven weer veel te lijden. Als de graaf van Mansfeld met zijn mannen er niet in slaagt het kasteel in te nemen, wordt tot plundering van het Huis overgegaan. Nog in 1603 zorgen soldaten van de koning van Spanje voor de nodige overlast. Het is dan ook geen wonder dat het hoofdgebouw sporadisch bewoond wordt vanwege de onrust der tijden.

Afbeelding van 1618.

Een afbeelding van 1618 laat ons het huis nog in zijn volle glorie zien. Deze tekening is thans onvindbaar. We moeten het doen met een kleine afdruk die de familie Van den Hork bewaard heeft. Het Luneven staat hier afgebeeld met een stoere voorgevel. Beneden bevinden zich de deur met aan weerszijden één en twee vensters. Op de bovenverdieping zijn drie vensters. De beide zijkanten zijn voorzien van trapgevels.

Afbeelding van het Luneven van 1618.

Het is een ruime woning met fraaie open haarden met hardstenen omlijstingen, versierd met ornamentwerk. Op de vuurstenen tegen de achterwand van de haarden waren allerlei taferelen aangebracht, waaronder Bijbelse. Later zijn hier nog stukken van teruggevonden.

De pachthoeve krijgt de overhand.

Onze gegevens omtrent het Luneven gedurende de 17e en 18e eeuw zijn fragmentarisch, daar de bronnen met hun vele lacunes nog niet nauwgezet nageplozen zijn. Wel vernemen we dat het Huis lange tijd niet bewoond werd. Pachter van de hoeve was in 1637 de familie Meuws. Omtrent 1650 verwierf de familie Van Odenhoven uit Sambeek het goed in eigendom. Zij woonden zo nu en dan beurtelings op de landgoederen het Luneven en het nabijgelegen Leuker, dat ook in hun bezit was. Het laatste genoot de voorkeur van Renier van Oedenhoven en het Luneven verviel steeds meer. In 1664 waren de gebroeders Lambert en Michael Peters pachters van de hoeve. Korte tijd later, in 1670, woonden er op het goed alleen maar meiden en knechten.

De landerijen rond het Luneven waren deels van vruchtbare grond, maar ook waren er veenachtige stukken in de nabijheid, waar de inwoners van Boxmeer turf voor huisbrand plachten te steken. Ook pastoor Peelen, die hier vlakbij op zijn goed Elsendaal woonde, maakte van dit recht gebruik.

Geschil over maalrecht in 1762.

Lange tijd tasten we dan weer in het duister voor het Luneven. In de tweede helft van de 18e eeuw was de familie Van den Bosch eigenaar. Hieromtrent vonden we een interessante akte uit 1762.⁵⁾ Op 23 november doet Arnoldus van den Bosch zijn beklag bij het gericht van Boxmeer over het feit dat drossaard Leopold de Raet de vorige dag zijn kar en paard, beladen met mout, hop en ongemalen rogge, in beslag had genomen toen hij van zijn huis genaamd het Luen-ven reeds naar de brouwerij De Rode Leeuw in het dorp. Hij wil onder ede verklaren, daarbij gesteund door zijn vrouw en de twee meiden en twee knechten, dat deze mout drie maanden geleden gemalen is op de Boxmeerse molen en nadien steeds op de zolder is opgeslagen.

Toen was voldaan aan het belastingrecht op het gemaal en het afscheppen van het molster: het eerste voor de heer en het tweede als maalloon voor de molenaar, bestaande uit ongeveer een zestiende gedeelte of het afstrijken van de kop van het maatvat. Hoe de rentmeester van het kasteel uiteindelijk op dit verzoek heeft gereageerd zijn we niet te weten gekomen.

Een overval in 1777.

We weten niet of baron Van Geispitsheim in 1777 tijdelijk op het Luneven woonde en kunnen zijn persoon ook niet plaatsen. Op 16 februari spoedden zich op verzoek van de advocaat-fiscaal mr. J.B. de Raet, drossaard Leopold Franciscus de Raet en de beide schepenen J. Hermans en Johan van Dijck naar het Luneven om een onderzoek in te stellen naar de overval op de baron, toen deze 's nachts om een uur of één over het veld naar het landgoed terugkeerde. Plotseling kwamen er van weerskanten van hem vijf of zes mannen te voorschijn, die hem een harde slag toedienden, zodat hij ter aarde viel. Vervolgens werd hij door hen geslagen en geschopt. Hij had uitgeroepen: "houw mij niet capot, breng mij naar het Luneven". Zij brachten hem een nabijgelegen huis binnen en vervoerden hem toen op een kar naar het Luneven. Hij was er intussen slecht aan toe. De gerichtspersonen, vergezeld van de chirurgijn L. van Elswijk, constateerden dat de baron danig toegetakeld was. Hij had aan de rechterzijde van het hoofd een grote wond ter lengte van omtrent een vinger, op de linker schouder een sabelhouw van meer dan een vinger lang en aan het rechterbeen onder de knieschijf eveneens een flinke snee. Ook zijn twee middenvingers van de rechterhand waren gekneusd en zijn elleboog had eveneens schade opgelopen. Zelfs zijn hoed was met een sabel doorkliefd. Het was dus bij nacht en ontij in de omgeving van Boxmeer toen ter tijd allerminst veilig. ⁶⁾

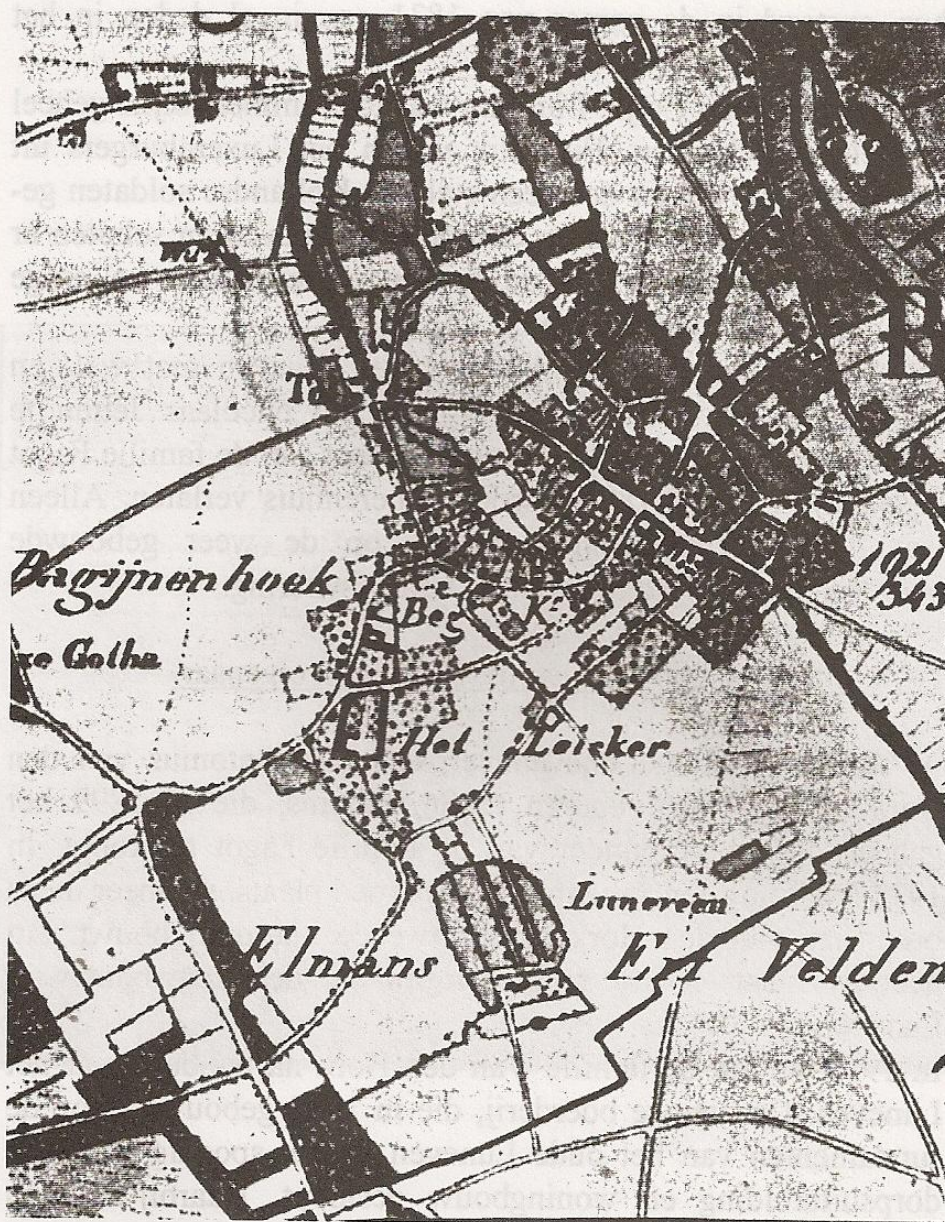
Een huisaltaartje.

We zagen reeds dat er op het Luneven een huiskapel was. De familie Van den Bosch, die er op het eind van de 18e eeuw regelmatig woonde, liet het huisaltaar in 1776 een opknapbeurt ondergaan. Delen van drie oude altaren werden tot een geheel gemaakt om de kapel meer aanzien te geven. Op het middenpaneel stond het gebeuren van het Heilig Bloed afgebeeld door een bruisende kelk, mede herinnerend aan de vijf malder rogge die het Huis jaarlijks moest uitkeren aan het H. Bloedsgilde en de armen van Boxmeer.

Gedeelten van dit altaartje kwamen later bij de familie Verheijen van Estvelt terecht, toen Huize het Luneven niet meer bewoond werd. Zij belandden in een schuur met allerlei rommel. Via de heer J. van den Bergh verhuisde een stuk van het middenpaneel met de voorstelling van het H. Bloed naar Nijmegen. Enkele tientallen jaren geleden kwam dit terug naar Boxmeer, toen broeder Thiery zich er over ontfermde. Het werd later beschikbaar gesteld aan de paters Karmelieten.

Het Luneven in de 19e eeuw.

Na 1800 werd het Huis niet meer bewoond. De familie Van den Bosch woonde elders in Boxmeer en de boerderij was het domein van het personeel. Later werd het gehele Luneven verkocht aan Hendrikus Arts. De naast het herenhuis gelegen boerderij werd afgebroken en het eigenlijke huis werd weer in gebruik genomen, zij het als een hofstede. Hendrikus paste het Huis aan naar agrarische normen. Hij sloopte de bovenverdieping met de trapgevels en bracht de zolder een etage omlaag. Het benedengedeelte bleef van binnen nagenoeg onveranderd. Ook het koetshuis en de paardestallen werden afgebroken. De stallen achter het huis bleven staan.

*Detail van een gekleurde topografische kaart van omtrent 1835, berustend bij de Topografische Dienst te Emmen.
Het dorp Boxmeer met het Leiker en het Luneven.*

Nog even kwam het Luneven in het nieuws toen de Belgen bij hun opstand in de zomer van 1831 een inval deden in het zuiden

van het Land van Cuijk. Limburg was toen immers bijna geheel in Belgische handen. Eigenlijk waren het Luxemburgers uit Geijsteren, die aldaar door een stelletje Hollandse soldaten getreiterd waren. Zij kwamen ook op het Luneven en schoten er de appels en peren van de bomen. Ook namen ze enige hammen en metworsten mee.

In 1868 verkoopt de familie Arts het Luneven met wei- en bouwlanden en bossages en bomen aan Nicolaas Jetten te Groeningen, die het in 1872 doorverkoopt aan de familie Fagot te Boxmeer. Rond 1880 wordt het herenhuis verlaten. Alleen wat meiden en knechten blijven op de weer gebouwde boerderij er naast wonen voor de bedrijfsvoering.

De familie Van den Hork wordt pachter en eigenaar.

In 1883 wordt het Luneven verpacht aan Antonius van den Hork uit Wanroij, geboren te St.Anthonis, die in 1899 het geheel, groot 17 bunder van de familie Fagot aankoopt. In 1912 heeft nog een splitsing van het goed plaats, wanneer diens broer Jan van den Hork er een tweede boerderij bouwt. Dit gebouw staat er nu nog, gelegen in de nieuwbouwwijk Luneven.

In 1983 verlaat de familie Van den Hork na honderd jaar het Luneven. De nieuwe boerderij, die in 1933 gebouwd is op de fundamenten van het oude Luneven, wordt spoedig vanwege dorpsuitbreiding en woningbouw gesloopt. Daarbij is men nogal rigoreus en zonder respect voor het verleden tewerk gegaan. Van de oude kelders, met drie lagen tegels over elkaar, en de dikke fundamentmuren bleef niets gespaard. Foto's noch tekeningen zijn er toen gemaakt.

De familie Van den Hork wist ons nog te vertellen hoe het restant van het oude landhuis er voor 1933 uit zag.

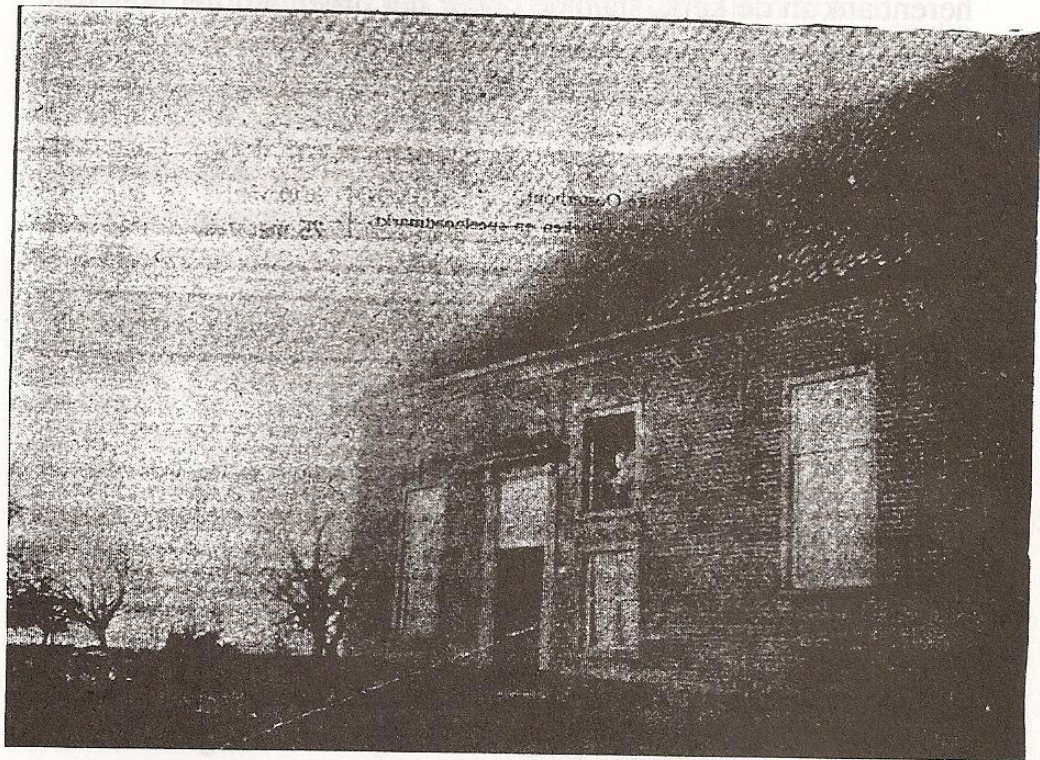

Foto van ca. 1925 van het restant van herenhuis/boerderij het Luneven.

Het huis was omringd door brede grachten. Merkwaardig genoeg staan deze in tegenstelling tot het Leuker, nooit op oude kaarten afge-beeld. Hier verdrong eens bijna een kind in, dat gelukkig werd gered. Men heeft nog de grote kamer met de schouw gekend. Hier werd na de jacht door de eigenaars en medejagers gezellig navergaderd, gegeten en gedronken. Vanouds immers was het jachtrecht en ook het visrecht aan het Luneven verbonden. Ook had het Luneven vroeger een herenbank in de kerk, staande onder het orgel. Bij het huis was een grote visvijver. De grachten waren wel vijf à zes meter breed. Hierop en ook op de oude turfkuilen werd veel geschaatst.

Thans is dit alles verdwenen. Niets herinnert meer aan het oude Luneven. De naam blijft slechts voortleven in een kersverse Boxmeerse nieuwbouwwijk.

H. Douma en Br. C. Thiery.

Noten:

1. Boxmeers Weekblad 5 en 12 maart 1955 (de Rijk/Thiery)
Maaskanter 16 en 30 maart 1983 (Thiery)
Boxmeers Nieuws 26 november 1991 (Thiery)
A.F. van Beurden: Schetsen uit de geschiedenis van Boxmeer, 1934.
2. Rijksarchief 's-Hertogenbosch
Oud Rechterlijk Archief Boxmeer, inv. nr. 251.
3. Archief Huis Bergh, Regest nr. 2602
(1546), juli 9.
4. M.P.J. van den Brand:
750 jaar kasteel Boxmeer.
5. Oud Rechterlijk Archief, nr. 14a.
6. Idem.